

Наша Донеччина

Олександр Мінович

- Ма-ма! Ма-ма! Ма-ма! К нам українці при-є-ха-лі! - кричали на всю вулицю хлопчаки в маріупольському приватному секторі, помітивши-почувши мене з дітьми, коли ми йшли та голосно розмовляли українською.

Це кінець вісімдесятих... Так і тоді я почав знайомитися з Донеччиною.

Для мене, волинянина і для моїх дітей, які народилися в Києві й жили в ньому, а згодом коло нього, в цих вигуках не було такого вже й надто дивного, адже в столиці на той час теж ніхто не говорив українською. Рідну мою мову можна було почути хіба що на Сінному чи Володимирському базарі від бабці сільської, а вже на Бессарабці навряд чи - тут все більше вірменську або азербайджанську - з-за гори мандаринів чи букетів гвоздик.

Якщо у вісімдесятих українська викликала на Донбасі подив і ніякої ворожості, то вже в кінці дев'яностих могло бути й несприйняття - пішла антиукраїнська пропаганда. У людних місцях мені радили говорити російською, аби не провокувати місцевих.

Маріуполь, Слов'янськ, Слов'яногірськ (Св'ятогірськ) - ці місця я відвідував кожного літа. Тут жили мої родичі - брат, жінчина родина.

Я купався в теплому Азовському, ловив бичків у Мелекіне, місцевій Ялті, на Білосарайській косі, ходив крутими маріупольськими косогорами, з яких проглядалися, чулися довгими гудками чисельні пароплави в порту. Залюбки куштував найсмачніші в світі маріупольські помідори, смажену рибу-пелінгас, сулу, якою гостинно пригощав братів сусід Толік, вернувшись з нічної морської рибалки. За столом ми жваво обговорювали гру київського "Динамо" в європейських кубках, бо "Шахтар" ще не був футбольним грандом.

В Слов'янську відкривав для себе солоні озера і "бестижу гарячку", в якій купалися, приймали ванни, інколи голяка, ті, хто хтів та чекав сцілення-виздоровлення од "помагаючої" води. На Славкурорті грав у волейбол, чудувався, споглядаючи на танці інвалідів-калясочників, які тут лікувалися, аплодував їм, віддаючи належне їхньому оптимізму та життєрадісності.

В Слав'яногірську плавав широким, мальовничим Сіверським Дінцем з невеличкими крейдяними горами на протилежному високому березі річки, ходив у храм, будови якого прекрасно вписувалися в біле полотно крейдяного берега, і який згодом став лаврою, що відкрилася з початком Незалежності. Поряд з куполами лаврських дзвіниць височів-налягав на церковні споруди камінний ідол Артьома - більшовицького вождя. Легко було дійти висновку, для чого цей ідол саме тут, і чому такої висоти, адже і в Києві була точнісінько така ж картина. Тільки замість Артьома - "Родіна-мать". Ідеологи-комуністи так протиставляли церкві своїх "богів" - аби й поряд були і у величині не відставали. ("Знаю-знаю, як цей пам'ятник називається, - кричала якось при мені в київському троллейбусі мала дівчинка, - це мать героїна".)

В Слав'яногірській лаврі на кожному кроці, всередині і надворі, вже на початку дев'яностих стояли "расейські казакі" у шикарній формі та ! - з нагайками. Такого не було в жодній церкві по всій Україні. "Казакі" наглядали за порядком і могли зробити зауваження віруючим під час служби, якщо хтось, щось не так. Служба в храмі була дуже гарна, урочиста, з чудовим церковним хором, з вражаючим хресним ходом після кожної служби, зі згуртованою, дисциплінованою, строгою монастирською братією. А ще чомусь постійно зі словами на проповіді, які не вписувались в тему євангельського читання - про єдність з російським народом.

Міський пляж був напроти монастиря, через річку, і мені було трохи ніяково на ньому, старався ходити загоряти й плавати в інше місце - голі люди на очах у аскетичних монахів та прихожан трохи не вписувалися в одну компанію. Там б'ють у дзвони, а тут музика шалена, і теж до самих небес, там у чорних рясах, а тут аби чим прикриті.

Вдзовж низького берега Дінця - широкі, просторі луки з саодинокими старими дубами - дві людини не завжди обхватять. "Швейцарія! - казали місцеві - щоб підкреслити красоту натури, хоча тоді Швейцарії ніхто й в очі не бачив, однак еталон був зрозумілим.

Я щодня і тут ходив грати у волейбол на одну з численних турбаз, на іншій змагався з шахістами, ще на іншій танцював на вечірніх дискотеках. Бетонні забори між різними базами скрізь мали дірки і давали можливість мандрувати всім великим туристичним містечком.

Те, що я з Києва, не визивало жодних негативних емоцій, навіть повагу. А те, що родом з Волині, нагороджувалось званням: "А, бандерівець!", проте незлобливо, скоріше за звичкою показати географічну обізнаність чи легко шпильнути. Потрібно сказати: так могли обізвати любого "західняка" в центрі, столиці, на півдні і сході України та й всього СРСР. "Совецька" пропагандистська ідеологія давалася взнаки.

В дев'яностих всю країну заповонив кримінал, але Донеччина була передовиком. Вона і при радянській владі задніх не пасла - про це свідчила статистика - офіційна й неофіційна. За останньою (вуличною) я з подивом дізнавався, що на великому заводському масиві, де все про всіх знали, майже не було будинку, в якому би хтось не "відсидів" або ще продовжує "сидіти" - підтримувати славетну традицію. Коли преса стала публікувати те, що раніше суворо забороняли, я зрівнював кримінальні показники за тиждень в Слов'янську з показниками всієї Волинської області за цей же період - слов'янські перевищували в багато разів. Пояснення цьому давали просте: місто з селом не рівняй, патріархальні устої давно не притримуються, радянська влада звозила на Донбас десятками років тих, хто ховався від міліції за всякі правопорушення, тут їм обіцяли "вольную" - аби в шахту спускалися й вугілля гнали "на гора". Крім такого, я ще відзначив би дуже малу кількість церков. Інколи, проїжджаючи через немале донецьке містечко, не помічав жодного церковного куполу, тобто вірою й церквою тут мало виховували. Натомість комуністичного було більш ніж де інде. Назви вулиць, площ, сіл, міст, парків рідко не зв'язувалися з комуністичними

ідеалами. Міський пролетаріат жив в безбожжі, п'янстві і більшовицькій плакатній агітації, що саме таким і повинно бути найщасливіше життя на планеті.

Однак було б неправдою вважати, що Донеччина не мала своєї інтелігенції чи культурного прошарку. Таких людей теж було багато, думаю, значна більшість, незважаючи на великий відсоток "сидівших". В моєму оточенні всі були начитані й обізнані, приймали ті ж правила людського вжитку, що й в інших регіонах крани, тобто нічим не відрізнялися від решти радянських людей. Особливо сильно культивувався спорт та фізкультура. Стадіони, спортивні майданчики і спортзали діяли на кожному кутку. На жаль, донецькі "бандити", а також чиновники, яких десантували масово на теплі й високі посади по всіх областях з приходом до влади в державі "донецьких", рознесли про Донбас погану славу, створили в багатьох хибну думку, що "там всі такі".

В двотисячних Донбас став відрізнятись од іншої частини України ще й тим, що тут не можна було побачити жодного опозиційного видання, майже не транслювались неprovладні телеканали, область тримали в інформаційній ізоляції. "Донбас всіх кормить!", "Донбас паражняк не гоніт!" - чулося раз по раз. Нав'язувалась думка, що без донецького вугілля й металу Україна пропаде. Якщо раніше незалежність України сприймали нормально, то тепер все більше негативно, з іронією, насмішками: "І що нам дала та незалежність?".

З цього вже тоді формувалась ідея самостійного існування регіону, який нібито буде процвітати, коли не кормитиме інших. Так завжди роблять, на мою думку, коли хочуть розділити аби владарювати. Так готують до від'єднання, до сепаратизму.

По місцевому маріупольському телеканалу чув якось виступ керівника молодіжного осередку Партії Регіонів. Молодий чоловік переконував-сповіщав своїх слухачів, що їм надзвичайно повезло, надзвичайно пощастило - жити на Донеччині, де є робота й гарна зарплата, які треба цінувати й дякувати за них керівництву краю. Дуже жалів і співчував цей хлопчина тим молодим людям, які живуть в Західній Україні, не мають роботи і змушені побиватися по світах за злиденні копійки. Мені було дивно й смішно таке чути, тому, що я бачив, як відірвалася в багатьох відношеннях моя Волинь, к приміру, від того ж Донбасу. Мої земляки вже освоїли на той час Польщу, Німеччину, Італію, Португалію. В Римі і Варшаві почували себе, немов свої. Машини, продукти, одяг, взуття йшли через їхні руки потоками в Україну, не гребували й контрабандними товарами - спиртом, тютюном. Працювали на різних роботах та навчилися заробляти гарні гроші порівняно з українськими заробітками.

Я тут же згадав розповідь жінки з Луганщини, яка оповідала мені про те, як щодня їздила зі свого села в Луганськ на роботу пекти пиріжки. Вставала посеред ночі, працювала не розгинаючись більше десяти годин на день і отримувала за це в місяць суму еквівалентну десяти долларам США. Коли перебралася в Італію - стала заробляти, в такій же пекарні, тільки ранковими годинами, більше двох тисяч долларів щомісячно. Луганська хазяйка-працедавиця корила її зрадництвом, лякала не прийняти назад на роботу, коли проженуть італійські експлуататори: "Я тебе вивчила, я тебе викормила, платила такі великі гроші, а ти мене покидаєш... Знай же, отямишся, та буде пізно.

Місця держати не буду"

Навіть вулична реклама подавалась тоді на Донеччині російською, всупереч вимогам законодавства. Поступово почало пропагуватися негативне ставлення до національних ідей. Після того, як саме, майже за рахунок виборців Донбасу Кучму обрали Президентом на другий термін (небачена ледь не стовідсоткова явка виборців на дільниці і таке ж ледве не стовідсоткове голосування за Кучму), донецькі господарі, напевно, дійшли до висновку, що самий кращий бізнес - це політика. З того часу вони вже намагалися не випускати політичних важелів зі своїх рук і таким чином налаштувати проти себе і свого краю значну частину населення країни. Чув, як інколи казали-віщували донецьким: "Ой накличете ви на себе біди! Ох накличете!". Неначе в воду гледіли.

Кисню в вогонь став додавати футбольний донецький клуб "Шахтар". Болільники розділилися на тих, хто за "Динамо" і на тих - хто за "Шахтар". Сіялась непримиримість, ворожнеча. З трибун переходило в інтернет-ресурси. Одні других не жаліли і не перед чим не зупинялися.

Остаточо розділив країну Помаранчевий Майдан. Донецький Янукович потерпів поразку, яка сприйнялася багатьма на Донеччині немов власна ("наших обіжають"). Тепер сепаратизм став глибоко пускати коріння. По-справжньому ніхто з цим не боровся. Складається враження, що київське керівництво боялось, або не хотіло лізти у "вотчину" донецьких, дало їм повну свободу дій.

В 2005 році я бачив величезний, майже двометровими літерами, напис на бетонному паркані в центрі Донецька: "Донецкая Независимая Республика". Ніхто й не збирався його стирати. Важливо було те, що лозунг цей був прямо біля контори управління Служби Безпеки в Донецькій області. Кожен день його працівники проїжджали повз і навіть вухом не вели - видно не помічали в такому чогось надзвичайного.

Мені приходилось не раз бувати в цьому управлінні. Був захисником у справі. Часто мінялись слідчі. Начальник слідчого відділу пояснював тим, що десь у шахті відкопали нову гору трупів, і досвідчені слідчі потрібні були для роботи з цим злочином. Було дивно - газети про таке чомусь не писали. Мовби хтось не хотів виносити сміття з хати на люди.

На моїх очах Донеччина після того Майдану почала підніматися. Швидко почали будуватися-ремонтуватися дороги, супермаркети, нові житлові квартали, стадіони. Донецьк, а за ним деякі інші населені пункти стали преображатися в кращу сторону. Ніби спохватилися місцеві господарі, що програють у зовнішності й інфраструктурі іншим областям. До цього було - не проїхати, не пройти. Вигляд був - ще той.

Люди стали гордитися заслужено своїм краєм.

Однак біда була не за горами...

Війна розірвала Донбас, залила кров'ю, ненавистю, ворожістю, принесла горе й страждання, вбила-скалічила не тільки тіла, а й душі. Одні стали на бік "руського міра" - інші за Україну. Ті, хто недавно жив в злагоді по-сусідськи, стали ворогами. Хтось

подався в Росію, хтось в Харків та Київ, а хтось залишився жити під гулом снарядів. Брат перестав спілкуватися з сестрою, батько з сином.

Війна стала страшним випробуванням для людей Донеччини й Луганщини, їхнім великим горем...

Далі голосами донецьких людей, підслуханими мною:

- Якби не ваші Майдани - не було б війни! Жили б собі мирно й горя не знали...

- Якби не Янукович - не було би й Майданів! Не треба було голосувати за "зека!"

— — —

- Чого ваші правосеки-бандеровці до нас посунулись?

- А чого ви на референдуми побігли, казачков навезли-напустили, зброю в руки взяли? При Україні вам жилося погано?

— — —

(Ще десь за два роки до війни по всій країні та особливо в Криму й на Донбасі, були розвішені білборди: "Референдум - шлях народу до народовладдя" і наче з підказкою, що це - український вибір. Багато хто дивувався: нащо така агітація? нащо так її багато? хто вклав такі великі гроші в якусь непотрібну справу?...

Немовби зарання готували, немовби зарання знали, як будуть розвиватися події, немовби загодя знали, чим будуть прикриватися...)

— — —

- Если Україна верньотся, спалю хату і падамся в Расею!

- Скатертью дорожка - там тебе чекають. Гляди, аби назад не прибїг, а хати вже не буде.

— — —

(На початку війни значна частина жителів Донбасу виїхала в Росію. Згодом багато повернулося. Виявилось - не так там, як малювалося в уяві і під впливом пропаганди, не все підходить, а дещо є навіть таким, яке заставляє повернутися до спаленої хати.

Ходив у той час анекдот: собака перебігла через наш кордон в Росію, через тиждень вертається назад. Прикордонники питають:

- Що так швидко? Не сподобалось?

- Нема на шо дивитися - все, як у нас, тільки погавкати не дають...

Насправді, напевно, не все, як у нас, коли вертаються)

— — —

- Хачу расейській паспорт і пенсію їхнею - ана уж точна пабольше українской будет.

- От і шуруй туда - там і получиш своє.

— — —

- Не хатім вашей мови, у нас свая есть, расейская. Чево нам силою нав'язиваєте?

- І хто тебе заставляє?... Говорив і говори собі - мішає йому хтось...

— — —

(Відразу після Революції Гідності було внесено зміни в законодавство про мови. Для Донбасу це було наче сірник, кинутий в бочку солярки. Цим вміло скористалися проросійські агітатори.)

— — —
- Если би не Путін і наші апалченци - всех би сдесь бандеровці перерезали...

- А чого ж в Маріуполі чи Краматорську не перерезали? Там же немає ваших апалченців. І, замітьте - тихо мирно, ніхто нікого не вбиває. Живуть собі люди, як жили... з тих, хто залишився, ніхто втікати не збирається.

— — —
- В Україні ідьот гражданская война...

- Без вашої "расеї" ніякої війни не було б. Немає ж її в Слов'янську або Лимані, а люди там ті ж самі. А от Росія громадянську війну веде.

- І где?

- Где-где... В Сирії... Одні (регулярні) за Асада, а інші за ІДІЛ, а група Вагнера, мабуть проти всіх - хто заплатить. Ваш Путін сам признався на своїй пресконференції, що на боці ІДІЛ воює більше чотирьох тисяч російських громадян. Якщо політик каже чотири - множ на десять, не помилишся. От тобі й "гражданская"... Яку величезну силу людей там вже згубили...)

А то ще й такі розмови:

— — —
- Як же так вийшло: в Слов'янську були проросійські боевики в повному оточенні, могли тримати їх там, поки сили не скінчаться. Аж раптом!... Раз! - і розкрили кільце! Всіх нащось випустили... Ще й зі зброєю!... Аби, значиться, рознесли війну по всьому Донбасу. Вони собі виходять, а наші й пальцем не поворухнуть... Це як?... Це що було?... Це хто дав такий наказ?... Це хто з ким домовився?... Хіба то не зрада?

- ...???

— — —
- А аеропорт?... Там, що було?... Навіщо було посилати на завідому смерть стільки молодих хлопців?... Який смисл?... Розвалини пристріляні звідусіль боевиками захищати?... Для чого?... Як взагалі таке може бути, що нове наше поповнення з боеприпасами та всім необхідним потрапляло в аеропорт через блок-пост російських найманців? Які не тільки наших пропускали, а ще й за кермо машини сідали. Це, що спеціально патріотів позбавлялися?... Хто придумав таке?... Хто відповідь за таке?

- ...???

— — —
- Як же цю кляту війну закінчити?

- Ввести миротворців - і діло з кінцем.

- Путін же проти...

- Ну й що... Он між Азербайджаном і Вірменією війну в один день закінчили... Немов хтось всесильний вмiшався... Ніяких тобі довгих переговорів, ніяких засідань, узгоджень... Ще вчора воювали - сьогодні мир уклали... Не обійшлося без чиеїсь великої руки... явно не обійшлося... А для нас, видно, інші плани, не знаходяться для нас чомусь такі, щоб зупинили цю бійню... Напевно, немає в нас справжніх помічників...

- Чого ж немає, а санкції ж ввели...

- Санкції... санкції... Бачим - не помогли вони. Аби на Заході хтіли Путіна зупинити то "Свіфт" відключили б, або перестали зовсім нафту в Росії купувати чи закрили б для них порти, аеропорти... Замість цього дали керченський міст збудувати - не обійшлося там без західних технологій. Газопроводи дозволили провести - з півдня й з півночі - не один і не два. Схоже не так вже й думають про нас...

— — —
- Ватніки ви, що з вас візьмеш?

- От пожив би з наше і в нас - побачили ким був би... Знаеш: хто чий телевизор дивиться - той так і мислить. Попробуй розберися - де не брешуть, де істина. Навалюють на тебе, аж дим з вух іде...

— — —
- Донбас - відрізаний кусок. Не треба він нам... Немає там українців справжніх... Хто хотів, той виїхав звідти. Не потрібно їх назад приймати, вони вже духом "великава рускава міра" пройнялись, зазомбували їх там.

- А ти мене спитав?... А ти взнав чого я не виїхав?... А може в мене стара лежача мати, яку кинути не можу?... А скільки то людей не виїхало, бо не можуть кинути насидженого місця, домівки, могил, родину, те - до чого звикли змалечку?... І, може, не для "расеї" zostалися, а зі страху перед незвіданим, перед невідомо чим... Де й хто їх чекає?...Ти про таке думав?

- А мене, біженця, ви спитали?... Хочу я повернутися додому чи ні?... Хочу жити там, де народився, виріс, в школу ходив, де кожную травинку знаю, кожную стежку з заплющеними очами знайду?... Мене запитали?

— — —
- Давайте я вам розповім - все, як було насправді...

- Не тре нам - ми самі знаєм...

Олександр Мінович